

HÜBERT ILDIKÓ

A PÁPAI ÉNEKSKÖNYV-TÖREDÉK

A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, Pápán őrzik azt a nyolc levélből álló, haránt alakú kis énekeskönyv-töredéket, amely Illésházy István: *Ferendum et sperandum* című versét (RMKT 1,80) és egy ismeretlen szerzőtől származó - *Szegény fejem Uramhoz óhajt* kezdetű - ének öt versszakát tartalmazza (RMKT 8, 151.)

A füzetecske legnagyobb mérete: 105 x 80 mm, az eredeti kikövetkeztethető mérete: 110/120 x 80/90 mm. A kötésnél minden levélpár nagyobb részét levágták, így a 4. 6. 7. és 8. levél meglehetősen csonka. A többi levél széléből csak néhány betű hiányzik. A fenti és lenti lapszél ép, csupán az első versszaknál csonkították meg annyira, hogy a verscímet, vagy nótajelzést nem lehet elolvasni. Az sajnos megállapíthatatlan, hogy melyik kötet táblájából került elő a már említett XVII. századi verstöredék. Így az énekeskönyvecske provenienciájára ebből nem tudunk következtetni.

Rövid közlésünk címében az énekeskönyv-töredék megjelölést használtuk, mivel a kis füzet terjedelme nemcsak nyolc levélből állhatott: a befejezetlen második vers abbamaradásakor az őrszó egy következő füzetten való folytatódásra utal.

A kézirat két kéztől származik, mindkettő a XVII. századból való. Illésházy énekének végén az 1623-as évszámot tudjuk kikövetkeztetni a töredékes sorokból. Hogy ez a másolás évét, vagy a lemásolt szövegben feltüntetett évszámot jelenti-e, nem tudjuk. Összehasonlítva az RMKT I. kötetében található variánsokkal, megállapíthatjuk, hogy szövegünk eltér az ott figyelembe vett XVII. századi előfordulásoktól. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért az RMKT-ban közölt alapszövegtől eltérő variánsokat más betűtípussal jelöltük. Szövegközlésünkben a hiányos, de a szótöredékekből és a hely terjedelméből kikövetkeztethető betűk helyére pontokat

tettünk. És bár többnyire pótolhattuk volna az ismert szöveg segítségével a hiányzó szavakat, ezt egyrészt a kiegészítések bizonytalansága, másrészt szövegünk csonkaságának érzékelhetőbbé tétele miatt nem tettük. Egyébként az RMKT alapszövegéhez készített apparátus (ha az előkerült szöveg hiányait jelölnénk) terjedelme jóval meghaladta volna a teljes szöveg közlését.

A lap szélével levágott szövegrészre (különösen a 4. 6. 7. és 8. levélen) ...(?)-lel figyelmeztetünk. A strófaszámolás (és lapszámolás) túllünk származik. Illésházy éneke csak a második oldalon kezdődik, ezért található az első versszakszám mellett az I.b. lapszám.

Illésházy verse után a **Szegény fejem Uranhoz óhajt** kezdetű ének öt strófája következik, oldalanként egy-egy versszakkal. E nagyon töredékes verset Stoll Béla szíves segítségével azonosítottuk. Szövegközlésünkben itt is a fentebb leírtakhoz hasonlóan jártunk el, ugyanazon indokok alapján.

A XVII. században mindegyik ének nagyon elterjedt volt. Nyomtatott kiadásai ellenére, vagy talán éppen amiatt, csak egy-egy kódex szerepel a két vers kéziratos leltőhelyeként. Sőt Illésházy **Forog az szerencse** kezdetű versének csak első strófája található meg a Balassa-kódexben. Második versünk a Kuun-kódexben fordul elő, igaz ott kétszer is, egy 1630-ból és egy 1634-ből származó másolatban. E másolatokhoz áll közel most előkerült szövegünk, bár itt-ott ettől is eltér.

Pápai Illésházy verstöredékünk tartalmában is új vonást mutat. Az **enientul el valtam, enides egiam, megh szan edessem** változatokból az derül ki, hogy a másoló (vagy korábbi másoló) 1623-ban szerelmes verssé alakította az eredetileg e vonásokat nélkülöző éneket. Ez is indoka volt szövegünk teljes és szövegű közlésének.

1.b.

1. Forog az s.....cse mit bizunk üh benne semmiben nem allan.. csak ideig **kedves** tundoklo oueghez **minden kepen** hasonlo ki mint hogi el **mulik** ig eois változik Allapota romlando.
2. Ezvilagi sok kinc meliben semmi io ninc mulhatik szerenceietul tundoklo urosag **az beli** meltosag fug ennek ereietul ha megh szunik kedve kud idegen **herre** rigi lako **helliunbol(!)**

2.a.

3. Rollam vehet ebol mint egi szep tuko.bol maganak minden peldat mert az mit ram osztta tullem ugi **elranta** szerencze Adomaniat ki kedvemre eltem kel imar szenvednem szankivetesnek kiniaat.
4. Ez roz czalard vilagh ki mero Hamisagh engem.. iai el vezte mint halat Horogra ugi czala sok **bunre** hizelkedo bezede etkevel taplala me..ben reitve **alla** izoniu czalard merge.

2.b.

5. Nemis **kerultem** el szentseges erkolcselel hizelkedo poharat nem iutvan ezemben hogi isten mindenben ielenti igassagat. Az mint sok iom utan erzem imar **miltan** istenemnek ostorat.
6. De miert czudalom isten dolga tudom hogi **io g....ra** fordul vetkunket el..ri .. reiankis kuldi bunteteset ostorul segitseget tullunk tantia ha nem terunk regi gonossaginkbol.

3.a.

7. Vgi en buneimert istenem ...(?)sert el hagiote es megh ..altmas embere. mindenut **ram f...(?)** ellensegem ram kialt lesben m.. Allanak s feiemnek akarnak sze...ni szorniu halalt.
8. **Enientul el** váltam egiedul ma..... Baratim el hattanak **idegen h...(?)** es **szakatlan meszok szuvenet ro.tiak** idegen emberek engem el.....nek magok hozam sem terue..

3.b.

9. Elieke .em tudom mert **ketsegh** ..lalom s kenaim nevedeknek ketseg..n esseme halalt s..rez.eke **giomol.alon** feiemnek Azt sem mihelhetem mert el-vezti lelkem haragia ...enemnek.
10. .urnom hat iob leszen mert megh ..o (isten) veszen istenem szentfiaiert
.unom el **feleitven** pokolra sem...(?) lelkem ki hoza **megh** tert ..ha kerezte atal keservesen **probalt** ..rtelmes iletemert.

4.a.

11. **Szenvednem** bekev.. ...(?) eszel bi.....m mi...(?)
...(?) m...valtómved...(?) u.. sseg.m...t ...tbe.
...(?) vagiok **aki igi sze...(?)** eztis tobben.

12. **Peldazat** sokakna. ...(?)taknak latom ...(?)
minden esetekbe. ...(?) reszes vagiok sok...(?)
enides egiam mesze...(?) iut eszembe ...(?)

4.b.

13. ...(?)k**lan** m... **fak**(?)...(?) **haz...**sesnek
...(?) **io s...enczeievel** ...zik ...(?)
mikor azt ohaitia ...(?)**tit** latia regi lako...(?)

14. ...(?)**rak** oszel ha tavoznak ...(?)**k** ismet niarban
...(?)**es** vadak mesze ha ...(?) **ternek** szokot bar.....
...(?)**k** egiedul nekem ...(?) **megh** ternem oromom Haileka.. .

5.a.

15. Az tel mikor mulik vigh **orom** ...(?)**zik** fod mindenestul uijul
le..... erdo eorvend az sik mezo vir..... be borul
csak en szegeni **ar..** sirok es kesergek mert örö... nem uiul.

16. Niughatatlan sok gon ... anira vont hogi nem soka ... emezt
ha nem szania lelketo istenem sok **siralom s bu** ...(?)
sot en ellensegem czudallia engem az foldis el nem ...(?)

5.b.

17. .. megh szan **edessem** s eni ...(?)**resim** tudom iomra fordul..k
mulnak ohaitasim noha ..st koniveim szemeimbol ..ordulnak
mint nap eso ut.n ugi banatim utan oro...(?)

18. ..get er elhittem **udois** .indenben banatnak vege ..akad
nagi eros ku sziklak ..ovel **romlanak** udovel ten..r apad
ugi sok **banatimnak .ok** keserusegimnek udovel vege szakad.

6.a.

19. Mikor...(?) **vezket** rak...(?) **szöld** erdo...(?)
egi meszot...(?)met **vigaz...**(?)ben
ezeke. ...(?) **az eszer..... es az hu.....mban.**

Finis

1. ... uramhoz ohajt ...es szwvet neki ...tenem mely sok ...
mutas **enekem** ...gi **pokolbol** ...ak veghetetlen ...

2. Buszwumet foy.. meregel **megh** fo... **bw**entol filtem file...
kesergek retegek ugy ... Ram szakadnak az ...
3. könyhulas... szemeim estek ...emel festek ... **romlasimra**
fogiasimra ...k ó halandok fold... twis elestek
4. Aniam ...r **hozal** u...eltolt arniek ha... **koromban** az **oraban** h...
total az szirban(?) bw... nem iot uolna apro ...
5. ...apes homalyban Io ... testem ... rakua ... **kegielmedel** rolam
uedel ...del toroldel buneim ... had kelyek fel
hogy ... uezekel.

GÖMÖRI GYÖRGY (Cambridge)

A FIATAL COCCEJUS MAGYAR BARÁTAI ÉS TANÍTVÁNYAI

Descartes, vagyis Cartesius mellett Coccejus neve fordul elő leggyakrabban azokban az iratokban, amelyek veszélyes "újítással" vádolják a XVII. század második felének magyarországi és erdélyi reformátusait, Zoványi pedig azt állítja, hogy "coccejanusok Magyarországon voltak a legnagyobb számmal Németalföldön kívül."¹ Hogy a frigyteológia e jeles és nagy visszhangot kiváltó képviselőjének miért éppen Magyarországon, illetve Erdélyben támadt annyi tanítványa, nehéz lenne pontosan megmondani - erre még jószerezivel Zoványi sem képes *A coccejanizmus története* című művében. Ugyanő egyhelyütt a magyarországi coccejanizmus "három irányáról" beszél,² de a közöttük létező különbségeket vagy ellentéteket nem ismerte ti. Az alábbiakban nem Coccejus magyarországi hatásának okairól, vagy méreteiről lesz szó, hanem arról a bizonyítható kapcsolatról, amely közte és a szülővárosában megforduló magyarok között már a XVII. század huszasharmincas éveiben fönnállt.

Johannes Koch, latinosan Coccejus, 1603-ban született Brémában és iskoláit is itt végezte - az itteni reformált főiskolának, a négy fakultással rendelkező *Gymnasium Illustre*nek volt a hallgatója. Bár az iskola tudományos fokozatot nem adhatott, igen jó híre volt mind a protestáns németiség körében, mind külföldön, különösen Matthias Martinus (Martini) igazgatósága idején. Martinus (1572-1630) 1610-ben lett a brémai iskola rektorává és teológia professzorává, s nem véletlen, hogy éppen ebben az évben kezdték el rendszeresen vezetni az iskola anyakönyvét. Az új rektor irénikus beállítottságú és nagy nyelvtudású ember volt, különösen a "bibliai nyelvekre" specializálódott, így például korábban Herbornban tíz éven át káldeust, hébert és szír nyelvet oktatott.³ Ezenkívül jó görögös volt - egy kis görög nyelvkönyvét, amit annak ajánlása alapján a Cseh Testvérek reformált iskolái számára készített, 1629-ben Londonban is